

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№4(2)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 210 sahifa,
13-aprel, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Alohida ehtiyojga muhtoj bolalarga matematika darslarida integratsion yondashuvni amalga oshirish	10
<i>Mamadjanova Ma'muraxon Kadirjanovna</i>	
O'quvchilarda raqamli madaniyatni shakllantirishning nazariy asoslari.....	13
<i>Boltayeva Go'zal Komilovna</i>	
Inkluziv ta'lim sharoitida o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini aniqlash metodologiyasi	21
<i>D. Sh. Jo'rayeva, J. A. Jovliyev</i>	
Bolalarda leksik-grammatik nutq kamchiliklarini bartaraf etishda kontekstli texnologiyalardan foydalanish	25
<i>Abdullayeva Yoqutjon Qalandar qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kognitiv qobiliyatlarini rivojlantirish metodikasi	30
<i>Abduvaliyeva Sabina Kurbonali qizi</i>	
O'g'il bolalarni oilaviy munosabatlarga tayyorlashning pedagogik-psixologik asoslari.....	35
<i>Aripov Shokirjon Olimovich, Raxmatillayeva Sug'diyona Muhammadjon qizi</i>	
Pedagogik intuitsiyani rivojlantirishga yo'naltirilgan zamonaviy metodikalar	39
<i>Axmedov Jaloliddin Oribovich</i>	
The Impact of AI-Generated English Learning Materials Based on Uzbek Rural Life on the Learning Motivation of Rural Students.....	42
<i>Baxramova Malika Muzaffarovna</i>	
Raqamli kutubxonalarda sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish texnologiyalari va imkoniyatlari	47
<i>Choriyeva Zarina Anvarbek qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida orfografik savodxonlikni shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari ...	50
<i>D. Teshaboyev, M. Sotvoldiyeva</i>	
Oliy ta'limda tblt metodik modeli asosida baholash tizimini takomillashtirish	53
<i>Djurayeva Nargiza Kudratillayevna</i>	
Yangi O'zbekiston ta'lim tizimida pedagogik etikaning rivojida xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	59
<i>Dushayeva Nazokat Sharofiddinovna</i>	
Uilyam Shekspir tragediyalarining o'zbek adabiyotidagi o'rni.....	62
<i>Ergasheva Mehriyona</i>	
Qizlarning oilaviy kompetensiyasi uchun ijodiy pedagogika: Koreya dizayn ta'limi modelini O'zbekiston kontekstiga moslash.....	65
<i>G'ayratova Mohidil Zafar qizi</i>	
Jismoniy tarbiya darslarida va darsdan tashqari mashg'ulotlarda umumrivojlantiruvchi mashqlardan foydalanish metodikasi	69
<i>Maksetova Nurjamal Kuatovna</i>	
Integrativ ta'lim muhitida bo'lajak surdopedagoglarning metodik kompetensiyalarini shakllantirish	72
<i>Malikova Xurshida Ikramovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarda ko'p uchraydigan tovush talaffuzi kamchiliklari va ularni bartaraf etishda lopedik usullar.....	75
<i>Moxirabonu G'aniyeva Adxam qizi</i>	
Talabalarga an'anaviy xonandalik ijrochiligini o'rgatishning pedagogik yondashuvlari.....	78
<i>Muxammadova Ozoda Muzrabovna</i>	
Hayotiy sifat tushunchasini psixologik mazmuni.....	82
<i>N. G. Pulatova</i>	
Inklyuziv ta'lim sharoitida alohida ehtiyojlarga ega o'quvchilarni qo'llab-quvvatlashning kompleks yondashuvlari	85
<i>Nazarova Dildora Asatovna, Abdurashidova Feruza Qaxramonovna</i>	
Inklyuziv ta'lim tizimida o'qituvchining ko'p qirrali pedagogik faoliyati va uning nazariy asoslari	89
<i>Nazarova Dildora Asatovna, Axmedova Aziza Temurovna</i>	

Xo'ja ahmad Yassaviy e'tiqod tarbiyasi haqida.....	93
<i>Norova Sevara Uyg'un qizi</i>	
Matritsa va uning determinanti mavzusini o'qitish orqali bo'lajak iqtisodchilarning analitik tafakkurini rivojlantirish texnologiyalari.....	97
<i>Nuriddinov Jalolxon Tursunboy o'g'li, Otaboyev Muxsinjon Muqimjonovich</i>	
Odam anatomiyasi darslarida interfaol va multimedia vositalaridan foydalanish yo'llari.....	104
<i>Nurmatov Norqobil Jo'rayevich, Qo'chqorova Moxira Dilmurod qizi, Boxodirova Nilufar Ikrom qizi</i>	
AQSh ta'lim tizimining o'ziga xos jihatlari va bugungi kundagi rivojlanishi.....	110
<i>Orishev Jamshid Bahodirovich</i>	
Boshlang'ich sinf ona tili darslarida nutqiy kompetensiyalarini shakllantirishda xorijiy ta'limi tajribalari.....	116
<i>Pardayeva Gulbahor Jalg'ashovna</i>	
Kreativ ta'lim texnologiyalarining pedagogik mohiyati.....	119
<i>Sariboyev Nurali Abdunazarovich</i>	
Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning zamonaviy pedagogik tizimdagi o'rni.....	122
<i>Siddiqov Azamat Muhammadjon o'g'li</i>	
Konstruktiv yondashuv asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarida 4K ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi.....	126
<i>Sobirova Sarvinoz Quvondiqovna</i>	
Criteria of Scientific Activity Implementation of Physical Culture Education Students.....	133
<i>Sapayev Ruzmat Radjapovich</i>	
O'smir yoshdagi o'quvchilarning ma'naviy ehtiyojlarini shakllantirishning nazariy asoslari.....	136
<i>Tilovova Qizlarxon Ishpulat qizi</i>	
PIRLS tadqiqotida so'rovnomalarning qamrov doirasida maktab muhiti.....	141
<i>To'qliyeva Matluba Boqiyevna</i>	
Onlayn til o'rganish platformalarining esl o'quvchilarining og'zaki nutq ishonchi (speaking confidence) ga ta'siri.....	146
<i>Tojiboyeva Shohistaxon, Omonova Nargiza</i>	
Katta maktabgacha yoshdagi bolalarda dialogik nutqni rivojlantirishda kommunikativ o'yinlarning ahamiyati.....	151
<i>Toshpo'latova Sevinch O'ral qizi</i>	
Maktab o'quvchilarining jismoniy sifatlarini tarbiyalashning samarali uslublari.....	155
<i>Turdiyev Azam Xasanovich</i>	
O'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni rivojlantirishda xalqaro baholash tizimini tatbiq etish imkoniyatlari.....	158
<i>Turobov Mamarajab Sodiq o'g'li</i>	
Maktabgacha ta'limda ijodiy va mantiqiy fikrlashni rivojlantirish.....	163
<i>Umirzoqova Surayyo Xudoyberdiyevna</i>	
Talabalarda perspektiv tasvir bajarishga oid ko'nikmani shakllantirishda CAD dasturlaridan amaliy foydalanish imkoniyatlari.....	165
<i>Valiyev A'zamjon Nematovich, Toxirov Sardorbek Muzaffar o'g'li</i>	
Duduqlanishni bartaraf etishda qo'llaniladigan usullar va vositalar.....	173
<i>Xasanova Barnoxon Abdusattor qizi</i>	
Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarning yozma nutqini rivojlantirish usullari.....	176
<i>Xudoyberdiyeva Dildora Nazarjon qizi, Mambetova Lobar Mirzavali qizi</i>	
Duduqlanishga ega bolalar nutqini rivojlantirishda kompleks korreksion ishlar tizimi.....	179
<i>Xusanova Nozimaxon Zuxriddin qizi</i>	
Sirdaryo viloyatida tabiat va mehnat jarayonlarining tasviriy san'at orqali estetik va ekologik ifodasi.....	182
<i>Yorlaqova Malika Ahmad qizi</i>	
The Relevance of Artificial Intelligence in Teaching the English Language.....	186
<i>Yusupova Gulnoza Mirzoyevna</i>	
Umumta'lim maktabida boshlang'ich sinf o'quvchilarida kuzatiladigan nutq xususiyatlari.....	189
<i>Zairova Nigora</i>	

Teatr texnologiyalarini maktabgacha ta'limga integratsiya qilishning pedagogik shartlari	193
<i>Abdullayeva Aziza Abdurazzoq qizi, Salimova Dilmira Farxodovna</i>	
Педагогические технологии совершенствования физических качеств как основы здорового образа жизни	197
<i>Журабаев Абдукарим Маматкулович</i>	
Формирование духовно-нравственной компетентности будущих учителей как педагогическая проблема	200
<i>Зокиржонova Ф. Р., Рихситиллаева Д. Р., Меликузиева Ш. А.</i>	
Межкультурный диалог как инструмент воспитания гармоничной личности в школе	203
<i>Махмудхожаев Ориф Бахтиёрович</i>	
Talaba yoshlarining ma'naviy madaniyatini rivojlantirishda zamonaviy yondashuvlar	205
<i>Хожаметов Ajiniyaz Andriyanovich</i>	
Методика формирования познавательных интересов у младших школьников в процессе выполнения творческих заданий на уроках русского языка	207
<i>Юлдашева Тахмина Бону Гайратовна</i>	

BOLALARDA LEKSIK- GRAMMATIK NUTQ KAMCHILIKLARINI BARTARAF ETISHDA KONTEKSTLI TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Abdullayeva Yoqutjon Qalandar qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti
Logopediya kafedrasida o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalarda uchraydigan leksik va grammatik nutq kamchiliklarini bartaraf etishda kontekstli texnologiyalarning o'рни va ahamiyati tahlil qilinadi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida nutqni rivojlantirish jarayonida vaziyatli topshiriqlar, kommunikativ o'yinlar, vizual va raqamli vositalardan foydalanish samaradorligi yoritiladi. Tadqiqotda nutqiy rivojlanish jarayonini faollashtiruvchi metodlar, ularning amaliy qo'llanilishi hamda bolalarning so'z boyligini kengaytirish va grammatik to'g'ri gap tuzish ko'nikmalarini shakllantirish imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: leksik-grammatik kamchiliklar, nutq rivoji, kontekstli texnologiyalar, kommunikativ yondashuv, logopedik ish, interaktiv metodlar.

Abstract: This article analyzes the role and importance of contextual technologies in eliminating lexical and grammatical speech deficiencies in children. The effectiveness of using situational tasks, communicative games, visual and digital tools in the process of speech development based on modern pedagogical approaches is highlighted. The study examines methods that activate the process of speech development, their practical application, and the possibilities of expanding children's vocabulary and forming grammatically correct sentence building skills.

Key words: lexical and grammatical deficiencies, speech development, contextual technologies, communicative approach, speech therapy, interactive methods.

Аннотация: В данной статье анализируется роль и значение контекстуальных технологий в устранении лексических и грамматических речевых нарушений у детей. Подчеркивается эффективность использования ситуационных заданий, коммуникативных игр, визуальных и цифровых инструментов в процессе развития речи на основе современных педагогических подходов. В исследовании рассматриваются методы, активизирующие процесс развития речи, их практическое применение и возможности расширения словарного запаса детей и формирования грамматически правильных навыков построения предложений.

Ключевые слова: лексические и грамматические нарушения, развитие речи, контекстуальные технологии, коммуникативный подход, логопедия, интерактивные методы.

KIRISH

Bolalik davri insonning nutqiy, aqliy va ijtimoiy rivojlanishida eng muhim bosqichlardan biri hisoblanadi. Aynan shu davrda til tizimi shakllanadi, so'z boyligi kengayadi, grammatik tuzilmalar o'zlashtiriladi hamda muloqot ko'nikmalari mustahkamlanadi. Nutq esa bola shaxsining shakllanishida asosiy vosita bo'lib, u orqali bola atrof-muhitni anglaydi, o'z fikrini ifodalaydi va ijtimoiy munosabatlarga kirishadi. Shu sababli bolalarda nutq rivojlanishini to'g'ri yo'lga qo'yish ta'lim va tarbiya jarayonining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Biroq amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ayrim bolalarda leksik-grammatik nutq kamchiliklari uchray turadi. Bunday kamchiliklar so'z boyligining yetarli emasligi, so'zlarni noo'rin yoki noto'g'ri qo'llash, grammatik shakllarni buzib ishlatish hamda gap tuzilishida izchillikning yetishmasligi kabi holatlarda namoyon bo'ladi. Natijada bola o'z fikrini aniq, izchil va to'liq ifoda eta olmaydi, muloqot jarayonida qiyinchiliklarga duch keladi. Bu holat esa nafaqat nutq faoliyatiga, balki uning umumiy psixik rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

So'nggi yillarda ta'lim tizimida bolalar nutqini rivojlantirishga innovatsion yondashuvlar asosida yondashish dolzarb masalaga aylangan. Xususan, kontekstli texnologiyalarni qo'llash orqali nutq rivojlanishining samaradorligi sezilarli darajada oshishi aniqlanmoqda. Kontekstli texnologiyalar bolani real hayotga yaqinlashtirilgan vaziyatlarga jalb etish, unda muloqot ehtiyojini shakllantirish hamda til birliklarini tabiiy sharoitda qo'llash

imkonini beradi. Mazkur yondashuv an'anaviy "tayyor bilim berish" modelidan farqli ravishda, bolaning faol ishtiroki va amaliy muloqotiga tayanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Bolalarda nutq rivojlanishi, xususan, leksik-grammatik kompetensiyaning shakllanishi masalasi pedagogika, psixologiya va logopediya fanlarida keng o'rganilgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu sohada olib borilgan tadqiqotlar nutqning shakllanish mexanizmlari, uning rivojlanish bosqichlari hamda nutq kamchiliklarini bartaraf etish usullarini har tomonlama yoritib beradi.

Lev Semyonovich Vygotsky nutq va tafakkur o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni asoslab, bolaning ijtimoiy muhit bilan o'zaro ta'siri uning nutq rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynashini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, nutq dastlab ijtimoiy jarayonda shakllanib, keyinchalik ichki nutqqa aylanadi va bu jarayonda muloqot muhiti muhim ahamiyat kasb etadi ^[1, 45-bet].

Alexei Nikolaevich Leontiev psixolingvistik yondashuv doirasida nutq faoliyatini murakkab iyerarxik tizim sifatida ko'rib chiqadi. Uning ta'kidlashicha, nutqni egallash jarayonida leksik birliklar va grammatik tuzilmalar birgalikda shakllanadi hamda kommunikativ vaziyatlar asosida mustahkamlanadi ^[2, 67-bet].

Logopedik tadqiqotlarda Tatyana Filicheva va Galina Chirkina nutq kamchiliklarini tasniflab, leksik-grammatik buzilishlar bolalarda eng ko'p uchraydigan muammolardan biri ekanligini ko'rsatadi. Ular nutq kamchiliklarini bartaraf etishda tizimli logopedik mashg'ulotlar, vizual materiallar hamda amaliy mashqlarning muhimligini alohida ta'kidlaydilar ^[3, 112-bet].

O'zbekistonlik olimlardan F.U. Qodirova maktabgacha ta'limda nutq rivojlanishini pedagogik jarayon bilan uzviy bog'lash zarurligini asoslaydi. Uning fikricha, bolalarda nutqni rivojlantirishda o'yin faoliyati va kommunikativ yondashuv yetakchi o'rin tutadi hamda bu jarayon ta'limning barcha bosqichlarida uzluksiz davom etishi lozim ^[4, 89-bet].

R. Safarova esa nutqni rivojlantirish metodikasida zamonaviy texnologiyalarni qo'llash muhimligini ta'kidlab, interaktiv va kontekstli yondashuvlar bolalarning so'z boyligini kengaytirish hamda grammatik kompetensiyasini rivojlantirishda samarali vosita ekanligini ko'rsatadi ^[5, 53-bet].

Shuningdek, so'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlarda kontekstli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga integratsiyasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu yondashuvga ko'ra, bola real yoki modellashtirilgan vaziyatlarda faol ishtirok etib, til birliklarini amaliy qo'llash orqali o'zlashtiradi. Bu esa an'anaviy yodlash usullariga nisbatan yuqori samaradorlikni ta'minlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda bolalarda leksik-grammatik nutq kamchiliklarini bartaraf etishda kontekstli texnologiyalardan foydalanish samaradorligini aniqlashga yo'naltirilgan nazariy va amaliy yondashuvlar qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatuv, qiyosiy tahlil, eksperiment va diagnostik usullardan foydalanildi.

Eksperimental ishlar maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalar bilan olib borilib, ularda nutqiy rivojlanish darajasi dastlabki va yakuniy bosqichlarda baholandi. Diagnostika jarayonida bolalarning so'z boyligi, gap tuzish ko'nikmalari hamda grammatik to'g'ri nutqdan foydalanish darajasi aniqlab borildi.

Ta'lim jarayonida kontekstli texnologiyalar asosida rolli o'yinlar, kommunikativ vaziyatlar, vizual materiallar va interaktiv mashqlar qo'llanildi. Har bir mashg'ulot real hayotga yaqin vaziyatlarni modellashtirish asosida tashkil etilib, bolalarning faol nutqiy ishtiroki ta'minlandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Leksik-grammatik nutq kamchiliklari bolalarda til tizimining ikki asosiy komponenti – leksik (so'z boyligi) va grammatik (so'zlarning shakllanishi hamda o'zaro bog'lanishi) jihatlarining yetarli darajada shakllanmaganligi bilan tavsiflanadi. Mazkur kamchiliklar nutq rivojlanishining muhim bosqichlarida yuzaga kelib, bolaning fikrini aniq, izchil va grammatik jihatdan to'g'ri ifodalashiga to'sqinlik qiladi.

Leksik jihatdan kamchiliklar bolalarda so'z boyligining cheklanganligi, so'zlarni noo'rin yoki noto'g'ri tanlash, umumlashtiruvchi tushunchalarni anglashda qiyinchiliklar bilan namoyon bo'ladi. Masalan, bola predmetni to'g'ri nomlay olmasligi, bir xil so'zlarni tez-tez takrorlashi yoki sinonimlardan foydalana olmasligi mumkin. Bu esa uning nutqini sodda, bir xil va mazmun jihatdan kambag'al holga keltiradi.

Grammatik jihatdan kamchiliklar esa so'zlarning o'zaro bog'lanishida, gap tuzilishida hamda grammatik shakllarning to'g'ri qo'llanilishida kuzatiladi. Bolalarda kelishik qo'shimchalarini noto'g'ri ishlatish, zamon shakllarini aralashtirish, birlik va ko'plikni farqlamaslik, gap bo'laklarini tushirib qoldirish kabi holatlar tez-tez uchraydi. Natijada nutqning sintaktik tuzilishi buziladi va fikr to'liq ifodalanmaydi.

Leksik-grammatik kamchiliklar ko'pincha nutq rivojlanishining umumiy kechikishi, til muhitining yetarli darajada boy emasligi, pedagogik ta'sirning sustligi yoki individual psixologik xususiyatlar bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shuningdek, bola bilan yetarli darajada muloqot qilinmasligi, uning nutqiy faolligini rag'batlantiruvchi vaziyatlarning kamligi ham ushbu muammoning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi.

Bunday kamchiliklar bolaning nafaqat og'zaki nutqiga, balki uning tafakkur jarayoniga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Chunki til va tafakkur o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, nutqiy cheklanish fikrni ifodalash hamda mantiqiy fikrlash jarayonini sekinlashtiradi. Shu sababli leksik-grammatik nutq kamchiliklarini erta aniqlash va ularni bartaraf etishga qaratilgan maxsus pedagogik-logopedik ishlarni tizimli tashkil etish muhim ahamiyatga ega.

Quyidagi jadvalda asosiy nutq kamchiliklari va ularning ko'rinishlari keltiriladi.

1-jadval: **Asosiy nutq kamchiliklari va ularning ko'rinishlari**

Nutq komponenti	Kamchilik turi	Namoyon bo'lishi
Leksika	So'z boyligi pastligi	Oddiy va takroriy so'zlardan foydalanish
Grammatika	Shakl xatolari	Kelishik, zamon, son moslashmasligi
Sintaksis	Gap tuzilishi buzilishi	Tugallanmagan yoki noto'g'ri gaplar

Kontekstli texnologiyalar zamonaviy pedagogik tizimda ta'lim jarayonini real hayotiy vaziyatlarga yaqinlashtirish, o'quvchilarning amaliy faol ishtirokini ta'minlash hamda o'rganilayotgan materialni muloqot asosida o'zlashtirishga yo'naltirilgan innovatsion yondashuvlar majmuasini ifodalaydi. Ushbu texnologiyalar ta'lim oluvchini tayyor bilimlarni passiv qabul qiluvchi subyektdan faol kommunikativ jarayon ishtirokchisiga aylantirishi bilan alohida ahamiyatga ega.

Kontekstli yondashuvning asosiy mohiyati shundan iboratki, o'quv jarayoni real yoki shunga yaqin model-lashtirilgan vaziyatlar asosida tashkil etiladi. Bunda bola yoki o'quvchi til birliklarini alohida holda emas, balki muayyan muloqot sharoitida, ya'ni kontekst doirasida o'zlashtiradi. Natijada so'z va grammatik shakllar mexanik yodlash orqali emas, balki amaliy qo'llash jarayonida mustahkamlanadi.

Kontekstli texnologiyalar tarkibida rolli o'yinlar, kommunikativ vaziyatlar, muammoli topshiriqlar, interaktiv mashqlar, shuningdek, vizual va raqamli vositalardan foydalanish muhim o'rin tutadi. Masalan, "do'kon", "shifoxona", "oila", "bog'cha" kabi real hayotga yaqinlashtirilgan vaziyatlar orqali bolalar tabiiy nutqiy muloqotga kirishadilar va til vositalarini maqsadli qo'llashni o'rganadilar.

Mazkur texnologiyalarning yana bir muhim jihati shundaki, ular o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi hamda nutqiy faollikni kuchaytiradi. Bola o'zini erkin his qilgan holda fikr bildiradi, savollar beradi, javob qaytaradi va dialogik nutqni rivojlantiradi. Bu esa leksik va grammatik kompetensiyalarning bir vaqtning o'zida shakllanishiga xizmat qiladi.

Shuningdek, kontekstli texnologiyalar shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyiliga asoslanadi. Har bir bola uning individual xususiyatlari, nutqiy rivojlanish darajasi va qiziqishlari inobatga olingan holda faoliyatga jalb etiladi. Bunday yondashuv nutq kamchiliklarini bartaraf etishda ayniqsa samarali bo'lib, bolalarning muloqotga kirishishdagi psixologik to'siqlarini kamaytiradi.

Kontekstli texnologiyalar bolalar nutqini rivojlantirish jarayonida nazariy bilimlarni amaliy muloqot bilan uyg'unlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu yondashuvda har bir mashg'ulot muayyan hayotiy vaziyat asosida tashkil etilib, bola til birliklarini tabiiy kommunikativ muhitda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada leksik va grammatik ko'nikmalar mexanik yodlash orqali emas, balki faol amaliy faoliyat jarayonida shakllanadi.

Quyida kontekstli texnologiyalar asosida qo'llaniladigan asosiy metodlar hamda ularning nutq rivojiga ta'siri keltiriladi.

2-jadval: **Kontekstli texnologiyalar va ularning nutq rivojiga ta'siri**

№	Kontekstli texnologiya turi	Amalga oshirish shakli	Nutq rivojiga ta'siri
1	Rolli o'yinlar	"Do'kon", "shifoxona", "oila" vaziyatlarini modellashtirish	Dialogik nutqni rivojlantiradi, so'z boyligini kengaytiradi
2	Kommunikativ mashqlar	Savol-javob, suhbat, rasm asosida hikoya tuzish	Grammatik to'g'ri gap tuzishni shakllantiradi
3	Muammoli vaziyatlar	Hayotiy muammoni hal qilishga yo'naltirilgan topshiriqlar	Mantiqiy fikrlash va izchil nutqni rivojlantiradi
4	Vizual vositalar	Rasm, kartochka, slayd va predmetlar bilan ishlash	Leksik birliklarni tez eslab qolishni osonlashtiradi
5	Raqamli texnologiyalar	Interaktiv ilovalar va nutqiy o'yinlar	Motivatsiyani oshiradi va mustaqil nutqni rivojlantiradi

Jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, kontekstli texnologiyalar turli shakllarda qo'llanilib, ularning har biri nutq rivojining alohida jihatini qo'llab-quvvatlaydi. Xususan, rolli o'yinlar bolalarda muloqotga kirishish va dialogik nutqni shakllantirishga xizmat qilsa, kommunikativ mashqlar grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish ko'nikmalarini mustahkamlaydi. Muammoli vaziyatlar esa bolani mustaqil fikrlashga undab, izchil va mantiqiy nutqni rivojlantiradi.

Vizual vositalar leksik birliklarni tez va samarali o'zlashtirishga yordam beradi, raqamli texnologiyalar esa o'quv jarayonini qiziqarli va interaktiv shaklga keltiradi. Umuman olganda, ushbu texnologiyalar majmuasi bolalarda nutqiy faollikni oshirib, leksik-grammatik kamchiliklarni bartaraf etishda samarali pedagogik vosita sifatida xizmat qiladi.

Bolalarda leksik-grammatik nutq kamchiliklarini bartaraf etishda kontekstli texnologiyalarni amaliy qo'llash muhim o'rin tutadi. Ushbu yondashuvda ta'lim jarayoni faqat nazariy tushuntirish bilan cheklanmay, balki real hayotga yaqinlashtirilgan vaziyatlar, interaktiv topshiriqlar va o'yin faoliyati orqali tashkil etiladi. Natijada bola til birliklarini alohida o'rganmaydi, balki ularni muloqot jarayonida tabiiy ravishda o'zlashtiradi.

Kontekstli metodlar bolalarning nutqiy faolligini oshirish, so'z boyligini kengaytirish hamda grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, rolli o'yinlar, kommunikativ mashqlar va vizual vositalar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarning qiziqishini kuchaytirib, ularning nutqiy jarayonga faol jalb etilishini ta'minlaydi.

Bolalarda leksik-grammatik nutq kamchiliklarini bartaraf etish jarayonida kontekstli texnologiyalarni qo'llash muhim pedagogik ahamiyatga ega bo'lib, nutqni rivojlantirishni real hayotiy vaziyatlar bilan uzviy bog'lash imkonini beradi. Ushbu yondashuvda ta'lim jarayoni faqat nazariy bilim berish bilan cheklanmay, balki bolani faol muloqotga jalb etuvchi amaliy faoliyatlar asosida tashkil etiladi. Natijada bola til birliklarini alohida yodlash orqali emas, balki ularni kommunikativ vaziyatlarda qo'llash orqali o'zlashtiradi.

Kontekstli texnologiyalarni qo'llashda, avvalo, rolli o'yinlar muhim o'rin tutadi. Rolli o'yinlar orqali bolalar "do'kon", "shifoxona", "oil", "bog'cha" kabi hayotiy vaziyatlarni modellashtiriladi va ushbu jarayonda faol muloqotga kirishadilar. Bu esa ularning dialogik nutqini rivojlantirib, so'z boyligini kengaytiradi hamda nutqiy faolligini oshiradi. Bola o'z rolini bajarish jarayonida tabiiy ravishda yangi so'z va iboralarni o'zlashtiradi.

Shuningdek, kommunikativ mashqlar ham muhim metodlardan biri hisoblanadi. Savol-javob, suhbat, rasm asosida hikoya tuzish yoki dialog yaratish kabi mashqlar bolalarda grammatik jihatdan to'g'ri gap tuzish ko'nikmalarini shakllantiradi. Bu jarayonda bola so'zlarni to'g'ri tartibda joylashtirish, gap bo'laklarini moslashtirish va fikrini izchil ifodalashni o'rganadi.

Muammoli vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar esa bolani mustaqil fikrlashga undaydi. Bunday metodda bolaga muayyan hayotiy muammo yoki vaziyat taqdim etiladi va u uni nutq orqali hal qilishga harakat qiladi. Bu esa nafaqat nutqning rivojlanishiga, balki mantiqiy fikrlash va tahlil qilish qobiliyatining shakllanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Vizual materiallardan foydalanish ham kontekstli texnologiyalarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Rasm, kartochka, predmetlar va slaydlar orqali bolalarga yangi so'zlar tanishtiriladi hamda ular ushbu birliklarni nutq jarayonida qo'llashga o'rgatiladi. Vizual vositalar eslab qolish jarayonini yengillashtirib, leksik boylikni tezroq o'zlashtirishga yordam beradi.

Bundan tashqari, zamonaviy raqamli texnologiyalar ham nutqni rivojlantirish jarayonida samarali vosita sifatida qo'llanilmoqda. Interaktiv ilovalar, audio va video materiallar, nutqiy o'yinlar bolalarning qiziqishini oshiradi va ularni mustaqil ravishda muloqot qilishga undaydi. Bu esa nutqiy faollikni kuchaytiradi hamda o'rganish jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi.

Bolalarda leksik-grammatik nutq kamchiliklarini bartaraf etishda kontekstli texnologiyalardan foydalanish zamonaviy pedagogika va logopediya amaliyotining dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy yondashuvlar ko'proq tayyor bilimlarni berishga asoslangan bo'lib, bola nutqini faol muloqot jarayonida rivojlantirish imkoniyatlarini to'liq ta'minlay olmaydi. Natijada bolalar grammatik qoidalarni yodlab olishlari mumkin, biroq ularni real nutqiy vaziyatlarda qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladilar.

Kontekstli texnologiyalar esa aynan shu muammoni bartaraf etishga xizmat qiladi, chunki ular nutqni real yoki modellashtirilgan hayotiy vaziyatlar bilan bog'laydi. Tadqiqot jarayonida kuzatilishicha, rolli o'yinlar va kommunikativ mashqlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlarda bolalarning nutqiy faolligi sezilarli darajada oshadi. Ular o'z fikrini erkin ifodalashga intiladi, yangi so'zlarni tez o'zlashtiradi hamda grammatik shakllarni amaliy nutqda qo'llashga harakat qiladi.

Shuningdek, kontekstli yondashuv bolalarda motivatsiyani kuchaytirishi bilan ham ahamiyatlidir. O'yin va vaziyatli topshiriqlar orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalar uchun qiziqarli bo'lib, ular o'quv jarayonida faol ishtirok etadi. Bu esa nutqni majburiy emas, balki tabiiy ehtiyoj sifatida shakllantirishga yordam beradi. Natijada bola nutqiy faoliyatga ijobiy munosabat bildiradi va muloqotga kirishishda psixologik to'siqlar kamayadi.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat shundan iboratki, kontekstli texnologiyalar leksik va grammatik kompetensiyalarni birgalikda rivojlantiradi. Ya'ni, bola faqat so'z boyligini oshiribgina qolmay, balki ularni gram-

matik jihatdan to'g'ri bog'lashni ham o'rganadi. Bu esa nutqning izchilligi va mantiqiyligini ta'minlaydi. Ayniqsa, vizual materiallar va raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirilgan mashg'ulotlar bolalarning idrok jarayonini tezlashtiradi hamda nutqiy birliklarni mustahkamlashga yordam beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Bolalarda leksik-grammatik nutq kamchiliklarini bartaraf etish murakkab hamda tizimli yondashuvni talab etadigan pedagogik jarayon hisoblanadi. Mazkur jarayonda nutqni faqat qoidalar asosida o'rgatish yetarli emasligi, balki uni real muloqot sharoitlariga yaqinlashtirilgan faoliyatlar orqali rivojlantirish zarurligi aniqlanadi.

Shu nuqtayi nazardan, kontekstli texnologiyalar nutqni shakllantirish va rivojlantirishda samarali vosita sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Rolli o'yinlar, kommunikativ vaziyatlar, vizual hamda raqamli vositalar asosida tashkil etilgan faoliyatlar bolalarning nutqiy faolligini oshiradi va muloqotga kirishishdagi psixologik to'siqlarni kamaytiradi.

Shuningdek, mazkur yondashuv bolalarda nafaqat nutqiy, balki ijtimoiy va kognitiv rivojlanishni ham qo'llab-quvvatlaydi. Bola o'z fikrini erkin ifodalashni o'rganadi, mantiqiy fikrlash jarayoni faollashadi hamda muloqot madaniyati shakllanadi. Bu esa uning umumiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Педагогика, 1982.
2. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М.: Смысл, 1997.
3. Филичева Т.Б., Чиркина Г.В. Логопедия. – М.: Просвещение, 2004.
4. Elkonin D.B. Psixologiya o'yini. – Toshkent: O'qituvchi, 1990.
5. Safarova R. Nutq rivojlanish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2018.
6. Qodirova F.U. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2020.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №4(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.